

ОБРАЗ КОХАНОЇ У ЦИКЛІ СОНЕТІВ Е. СПЕНСЕРА «AMORETTI»

У статті розглядається мова і стиль циклу сонетів «Amoretti» англійського поета XVI ст. Е. Спенсера, зокрема: створення образу коханої поета (Леді) через систему символів і знаків. Проаналізовано трансформацію образу коханої в любовній ліриці Відродження епохи Єлизавети I.

Ключові слова: Відродження, елизаветинська епоха, любовна лірика, трансформація, образ коханої, сонет, Е. Спенсер, «Amoretti».

В статті рассматривается язык и стиль цикла сонетов «Amoretti» английского поэта XVI ст. Э. Спенсера, в частности: создания образа возлюбленной поэта (Леди) через систему символов и знаков. Проанализировано трансформацию образа возлюбленной в любовной лирике Возрождения эпохи Елизаветы I.

Ключевые слова: Возрождение, елизаветинская эпоха, любовная лирика, трансформация, образ возлюбленной, сонет, Э. Спенсер, «Amoretti».

The article discusses the language and style of the cycle of sonnets «Amoretti» penned by XVI century English poet E. Spencer, including: creating an image of the poet's sweetheart (Lady) through a system of symbols and characters. The image transformation of his sweetheart in a love lyrics during the Renaissance era of Elizabeth I was analyzed.

Key words: Renaissance, Elizabethan era, love lyrics, transformation, the image of sweetheart, sonnet, E. Spencer; «Amoretti».

У II пол. XVI ст. у час довгого і блискучого правління Єлизавети I (1559-1603) справжнього злету досягла англійська культура. Єлизаветинська епоха вважається однією з найцікавіших в історії Англії. Розквіт мистецтв і поезії, музики і театру, п'єси В. Шекспіра і К. Марло, прекрасна поезія придворних поетів Т. Ваєта, графа Серрі і Ф. Сідні, перетворення країни в імперію, зростання самосвідомості нації стали вагомим стимулом для розвитку мови і літератури. Англійська придворна поезія не була чимось надзвичайним, хоча королівський двір, безперечно, впливав на форми літературної творчості і на стиль, яким послуговувалася освічена еліта. Та поезія Англії цього часу розвивалася і завдяки творчості сина бідного кравця, секретаря графа Лестера (Роберта Дадла, фаворита королеви) Едмунда Спенсера (1552–1599).

Поетичне надбання Е. Спенсера включає в себе епічну поему «Королева фей», твори зі збірок «Календар пастуха» (1579), «Скарги» (1591), «Amoretti» (1595), «Чотири гімни» (1596), а також ряд окремих поем: «Повернення Коліна Клаута» (1595), «Проталама» (1596). Однак на протязі століть інтерес критиків був спрямований на «Королеву фей», англійці займалися інтерпретацією або цієї поеми в цілому, або її окремих фрагментів, образів, тем. У XX ст. – на поч. XXI ст. з'явилися тенденції до вивчення поезії Е. Спенсера у контексті невеликих мистецьких творів (П. Мак-Лейн, С. Хенінгер,

И. Мак-Кефрі, С. Мейер, П. Каллен, Е. Ламберт, Г. Купер, Р. Лейн, І. Бурова, В. Ганіна, О. Зикова, В. Мікушевич, Л. Привалова, В. Рогова, Д. Соколова, С. Степанова, Н. Торкут, І. Шайтанова). Разом з тим, ліричний цикл сонетів Е. Спенсера «Amoretti» поки що не став об'єктом систематичного наукового вивчення. Аналіз цієї спадщини поета, в руслі розгляду традицій і новаторства автора, дозволить доповнити уявлення про його роль в розвитку англійської поезії.

Актуальність теми дослідження визначається, перш за все, художньою значимістю і малою вивченістю циклу сонетів Е. Спенсера «Amoretti». Метою даної статті є аналіз мови і стилю поетичного твору «Amoretti», зокрема: особливості створення образу коханої поета (Леді) через систему символів і знаків, які впливають на повноту й істинність розуміння образу жінки (переклад сонетів – *наш*). Ми вважаємо, що таке уточнення поетичної палітри творчості поета може сприяти формуванню загальної концепції жанрової специфіки і літератури Відродження, взагалі, і сонетарію Е. Спенсера, зокрема.

Для поетів елизаветинської епохи наближення персонажів до реальності було основою представлення соціально-естетичної дійсності. Традиційно придворна поезія орієнтується на стосунки між чоловіками і жінками: чоловіки-поети присвячували свої твори жінкам. Але елизаветинська лірика характеризується змінами в розумінні образу коханої, яка вже була не тільки «небесне» створіння, а й наділялася суто людськими характеристиками. Придворні поети Єлизавети I «показували своє розуміння людини через трансформацію художнього канону... в ренесансній любовній ліриці. Для поезії характерним є прояв природи людини через його стосунки в коханні... Саме у способах переосмислення традицій яскраво виявляється індивідуальність кожного поета XVI ст.» [1: 221] (тут і далі переклад наш – *Б. Л*). Традиційно в європейській середньовічній та ренесансній італійській ліриці поет поклонявся суворій і недосяжній красуні. Але англійська лірика намагається співвіднести традицію з реальними життєвими ситуаціями. Лірична героїня циклу «Amoretti» Е. Спенсера, відповідно до традиції, є жінкою з найвищими чеснотами. Але на відміну від традиційно недоступної дами любовної лірики героїня в майбутньому стане його дружиною. По-іншому подаються і стосунки між закоханими. Рання ренесансна лірика говорила про даму як про втілення недосяжності й суворості, а штучність платонічного обожнювання жінки позбавляла її реальності. У творах елизаветинців ставлення до дами значно наблизилося до реальних життєвих стосунків. Зокрема, в циклі «Amoretti» фігура «коханої» переходить із сонета в сонет, стверджуючи незмінність почуттів поета. На перший план автор виносить розкриття своїх душевних страждань і радощів, сумнівів, різні відтінки емоцій. Завдяки цьому створюється розвинута психологічна основа циклу, де крізь штучне трактування теми кохання можна бачити справжнє почуття. У сонетах поет максимально наближує образ коханої до реального осмислення ролі цієї жінки в його житті. Це дозволяє автору відійти від канонів і створити нову поетичну традицію.

Для Е Спенсера моральні цінності не є абстрактними поняттями, для вираження своїх моральних уподобань він «...використовує витончені форми філософії Платона, він не тільки любить усе благородне, чисте і добре, але й захоплюється моральною красою... Він упевнений, що зовнішня краса виникає з краси душевної, і за це любив її» [2: 442]. У «прекраснішій з весільних пісень» Леді постає не просто красунею, а жінкою, наділеною

всіма моральними чеснотами: «Ряд поетів пояснюють непохитність або норавливість дами... суто особистими якостями – красою, світськими манерами і розумом, які роблять її такою бажаною і, в наслідок цього, такою вимогливою і неприступною» [3: 79].

Для поета зовнішня привабливість Леді є аксіомою, адже любовна лірика є суб'єктивною, основною темою якої є саме захоплення об'єктом любові. У сонеті 26 автор порівнює красу Леді з квітами і рослинами, які мають грубі і гострі гілками, але на яких виростають ніжні і прекрасні квіти: *Sweet is the rose, but grows upon a briar; / Sweet in the Juniper, but sharp his bough; / Sweet is the Eglantine, but pricketh near; / Sweet is the fir bloom, but his branches rough* [4: 26]. Поет упевнений, щоб зірвати квітку надзвичайної краси і насолодитися нею, потрібно наколотися на руки. Виникає символічна паралель між поняттями «любов» і «квітка», адже квіти взагалі асоціюються з любов'ю і красою. Цікавим є підбір об'єктів для порівняння: *Juniper* (ялівець) у греко-римській міфології означає захист, впевненість, є символом подолання смерті і вічного життя. *Eglantine* (троянда) відноситься до так званого «Саду Шекспіра»: так умовно об'єднують всі рослини, які він згадував у своїх творах. Зовні сама троянда непримітна, але її листя пахне яблуком. Згадувані колоски *fir* (ялиця) – пурпурні, вони привертають увагу при цвітінні. Ряд поетичних порівнянь автор продовжує у II строфі: *Sweet is the Cypress, but his rind is tough, / Sweet is the nut, but bitter is his pill; / Sweet is the broom-flower, but yet sour enough; / And sweet is Moly, but his root is ill* [4: 26]. *Cypress* (кипарис) пов'язується з вічним життям. Горіх (*nut*) є символом мудрості й родючості. Цибуля *Moly* (Моли) використовується в декоративних цілях і має назву за іменем міфічної трави «моли», яка згадується в «Одісеї» Гомера. Тож у I і II строфах протиставляються певні якостей рослин: *sweet – sharp, sweet – rough, sweet – sour, sweet – bitter*. Завдяки цьому характеризується ніжне почуття до прекрасної жінки і болісні відчуття, пов'язані з цим коханням. Підсумовуючи тему, автор запевняє, що любов без страждання неможлива: *every sweet with sour* [4: 26].

Неоплатонічна філософія Відродження підкреслювала в людині лише її духовні цінності. Інша течія гуманістичної думки характеризувалася прагненням реабілітувати плоть. Між цими двома крайніми позиціями знаходилася тенденція, яка шукала синтезу духовного і фізичного в людині. Цю особливість ренесансної поезії підтримував і Е. Спенсер. Кохання тісно пов'язано з природою людини, воно є основою звичних життєвих процесів і емоцій. Тож автор не позбавлений цих емоцій, в тому числі, і тривоги чи ревності. У сонетах Леді характеризується як божественна, недоступна для чоловіків. Подібні описи дають лише платонічне уявлення про Леді. Але вона є бажаною для чоловіків і чуттєво, вона приваблює їхні погляди, «заплутує у сітку золотого волосся»: *She may entangle in that golden snare* [4: 37]. Поет «олоднює» свою кохану, подає опис її жіночих принад з використанням слова *gold: golden tresses, a net of gold, gold or hair*. Але таке «олоднення» є неоднозначне. З одного боку – вона красива білява жінка; з іншого, золото – це образ божественного походження. Воно є символом досконалості, краси, влади. Все, що створене з золота, є зразком, перевершує інші подібні до нього предмети. Тому такий опис знову реалізувався у підтвердженні божественності і досконалості Леді, став аргументом на користь її чеснот. Епітети *frail eyes* і *weaker hearts* характеризують нездатність чоловіків протистояти красі Леді, яких вона легко ловить у сітку почуттів: *being caught may craftily enfold* [4: 37]. Свою ж «поразку» від коханої автор незаперечно

визнає, називає любов «золотою кліткою», говорить про свободу, але живе у «полоні».

Е. Спенсер упевнений, що неземні почуття може викликати лише неземне створіння. Ця тема розвивається у сонеті 39, який побудований на алюзії: згадка про богиню краси і любові Афродіту та про давньогрецького бога Зевса. Автор, говорячи про здатність Афродіти викликати любов до себе й у простих смертних, й у богів, порівнює кохану з богинею. Разом з тим, у метафорі *joy resembling madness* [4: 39] поет раптово своє почуття уподібнює божевілля. Якщо він так жадав взаємності, то чому любов стала безумством? Думаємо, що це навмисне порушення логічних зв'язків для опису внутрішніх протиріч: страждання від нерозділеного кохання були звичними, природними для героя. Отримавши бажану взаємність, автор не в силах повірити, що всі муки завершилися, душа поета впадає в транс: *My soul was ravished quite as in a trance* [4: 39], але таке «божевілля» є «божественним».

У сонеті 45 поет уподібнює душу Леді кристалево чистому дзеркалу, в якому вона із задоволенням відбивається у всій своїй красі: *Leave, lady, in your glass of crystal clean* [4: 45]. У цьому дзеркалі вона прекрасна, але її образ буде набагато правдивіше, якщо Леді зверне увагу на своє відображення в душі поета. Автор упевнений: закоханий, який цінує тільки красу тіла, втрачає істинне благо. Благом поету видається не задоволення чуттєвих інтересів, а життя заради коханої, яка буває такою недоступною: *But if yourself in me ye plain will see, / Remove the cause by which your fair beams darkened be* [4: 45]. У гордій вдачі Леді автор вбачає жорстокість і примхливість, чим вона «псує» свій прекрасний і божественний образ. Коли Леді припинить «мучити» героя, її саяво дійсно набуде божественної сили і стане дорожче кристала. Захоплення звучить в описі Леді й у сонеті 61, де поет порівнює її з бутюном насолоди. *The bud of joy, the blossom of the morn, / The beam of light, whom mortal eyes admire* [4: 61]. Образ квітки, що розпускається, символізує реалізацію потенційних можливостей і духовну еволюцію Леді. Це і символ весни життя, краси, невинності коханої. Автор оспівує її чистоту, як чистоту ранку. Метафора *The beam of light* знову надає образу жінки небесного саява. Себе ж автор порівнює з «буденними, неблагородними речами»: *base things*, розуміючи, що його небожественне походження може викликати у Леді почуття зверхності, робить її навіть «небезпечною». У сонеті 53 поет розмірковує про цю небезпеку, порівнюючи кохану з пантерою. В англосаксонському бестіарії «Екстерської книги» пантера представляється як тварина ладітна, любляча усамітнення, яка має мелодійний голос і западне дихання. Коли вона співає, натовпи людей і тварин збираються біля її печери. У деяких латинських джерелах XIII ст. згадується, що пантера, залучаючи своїм ароматом звірів, поїдає їх. Так і Леді зачаровує поета і «знищує» його: *She doth allure me to mine own decay, / And then no mercy will unto me shew* [4: 53]. Епітет *my cruel fair* повторює думку про жорстокість і безсердечність жінки. Для автора поняття «краса» і «жорстокість» виступають як синоніми. У середньовічних поетичних бестіаріях пантера перевтілюється у прекрасну Даму. Богиня Венера мала своїх тварин: бика і пантеру. Згадка поета про пантеру – це підтвердження божественності Леді, але і формування суперечливого образу чарівної жінки.

У сонеті 20 поет зазначає, що Леді жорстокіша за лева чи левицю: *But she more cruel and more savage wild, / Then either lion or lioness* [4: 20]. Використання іменника *blood* і прикметника *blooded* створює гнітюче враження (*guiltless blood*). Можна сприймати за-

гибель за високу мету, коли проливається кров за благородну справу. Але кров «невинної жертви», в якій «брудниться» жінка, неприпустима. Описуючи неприступну кохану в сонеті 10, поет називає її *tyranness* (тиранкою). Прекрасні очі жінки є причиною *massacres* (різанини) між чоловіками: *the huge massacres which her eyes do make* [4: 10]. Поет незадоволений «різаниною» через красуню і необхідністю «оберігати» її.

Намагаючись «освітлити» певні риси Леді, у сонеті 49 поет наділяє її жорстокість позитивними характеристиками – чистотою і світлом, називаючи її *fair cruel*. Світло традиційно уподібнюється божеству, є символом святості, благородства, вважається проявом мудрості і добротності. У своїй божественній силі Леді одним поглядом здатна «позбавити життя», закохати в себе: *Fair cruel, why are you so fierce and cruel? / Is it because your eyes have power to kill?* [4: 49]. Розвиваючи свою «силу», вона все більше пишається собою, але поет намагається змінити жінку, переконати, що милість до людей має більше користі: *Then know, that mercy is the mightiest jewel, / And greater glory think to save, than spill* [4: 49]. Так у сонеті 53 автор говорить, що краса і жорстокість не найкраще поєднання, а проявляючи милість, вона впливатиме на людей по-іншому: *But mercy doth with beauty best agree, / As in their maker ye them best may see* [4: 53]. Антономазія *maker* (творець) є згадкою про Бога, який створив Леді такою прекрасною, і який радітиме, коли вона не використовуватиме його дар краси на зло.

Не зважаючи на складні стосунки, поет все одно присвячує своє життя коханій. Хвилеподібно змінюється тематика сонетів: поет то обожає жінку, то говорить про розчарування своєю любов'ю. Помітно змінюється і стилістична тональність циклу, виростає роль реальної дійсності як джерела поетичних емоцій, яка цілком визначає атмосферу окремих віршів. Зокрема, у сонеті 1 автор визначає, що вся його творчість присвячується Леді. Він говорить, що щасливими є його сторінки, бо їх тримають руки коханої; рядки, бо вони осяяні світлом її очей; рими, бо вони народжені у тому ж джерелі, що і Леді: *And happy rhymes bath'd in the sacred brook, / Of Helicon whence she derived is* [4: 1]. Образ жінки пов'язується з музою поезії. Кохана є музою, народженою божественним джерелом, вона дає поету життєву гармонію і впорядкованість.

Автор хотів би для себе відповіді на питання: чому ця жінка має таку владу? Задля цього він робить спробу з'ясувати, у чому ж сутність Леді, яка «матерія» робить її бажаною. У сонеті 55 автор роздумує про це. Неодноразово зіткнувшись із жорстокістю Леді і постійно перебуваючи під впливом її краси, герой намагається зрозуміти, яка матерія (*substance was the mould*) є основою настільки суперечливого поєднання. Це дещо філософські роздуми автора, де лексема *substance* називає саме філософську категорію для позначення об'єктивної реальності. Причому, якщо матерія є узагальненням поняття матеріального й ідеального, то, можливо, саме таке поєднання виявляє особливість образу Леді: *at once so cruel fair* [4: 55]. У другій строфі сонета 55 автор порівнює кохану з чотирма стихіями. Поет стверджує: вона не земля, бо небесна (*for her high thoughts more heavenly are*), не вода, бо «горить» її кохання (*for her love doth burn like fire*), не повітря, бо вона не так легка (*for she is not so light or rare*), не вогонь, бо холодна (*for she doth freeze with faint desire*). Середньовічна філософія визнавала чотири стихії, але автор говорить про існування п'ятого елемента. Любов, як оповідає філософська притча, є той п'ятий елемент, який здатний з'єднати чотири первинні матерії, з яких складається Всесвіт. Леді

й є цим елементом, вона – втілення любові. Поет звертається до жінки з проханням про милість: вона прийшла з раю на землю, тож має бути такою ж милостивою, як рай: *Then sith to heaven ye likened are the best, / Be like in mercy as in all the rest* [4: 55]. Небесне походження Леді зумовлює необхідність любити людей, аже у християнстві Бог є любов.

У сонетах останньої третини циклу спостерігаються зміни в настроях поета, який щасливий взаємністю Леді. Є навіть дещо вільні висловлювання поета про кохану, але вони не принижують гідність жінки. Так у сонеті 64 поет говорить про поцілунок, порівнюючи його з садом запашних квітів: *Me seemed I smelled a garden of sweet flowers* [4: 64]. Сад є символом жіночого начала. Поцілунок Леді – це «ласощі»: *that dainty odours from them* [4: 64], де лексема *dainty* чуттєво передає смак поцілунку, який має квітковий запах (*odours*). У порівнянні *Her goodly bosom like a strawberry bed* [4: 64] доно Леді уподібнюється солодкому і м'якому ложу з полуниці, яка є символом привабливої і бажаної жінки. Груді Леді схожі на лілії: *Her breast like Lillies, ere their leaves be shed* [4: 64], які є символом чистоти і праведності. Образ лілії, подібно троянді, набув поширення в літературних традиціях середньовіччя. Порівняння сосків Леді з квіткою жасмину: *Her nipples like young blossomed Jasmines* [4: 64] основане на схожості колірної гами. Ця квітка біла, але особливо вишуканими вважаються золотисто-кремові квіти. Незвичайність такого кольору стала основою для асоціації. Опис принад жінки є й у сонеті 76. Епітет *fair bosom* описує прекрасні груди Леді, яка володіє *treasure* (скарбами). Ця лексема має подвійну символіку. Пошук земних скарбів пов'язаний з випробуваннями і може привести людину до загибелі. Пошук духовного скарбу, знання, сенсу життя символізує людське прагнення зрозуміти свою справжню природу. Наближаючись до розуміння істини, людина долає перешкоди, терпить страждання. Автор описував ці страждання і випробування у попередніх сонетах, але він шукав не матеріальні скарби і тому отримав у нагороду кохання. Груді коханої – «скарб», де живе любов: *the nest of love*. Сміливо доповнюючи бажаність образу Леді, автор описує свої мрії: *They loosly did their wanton wings display* [4: 76], де лексема *wanton* (грайливий, пустотливий) не сприймається з засудженням, а характеризує щирість почуттів поета. Придворний поет, яким був Е. Спенсер, мав контролювати свої вчинки і слова. Тому в описі Леді автор був природним, достатньо чемним і скромним.

Отже, Е. Спенсер подає образ Леді з кількох позицій. По-перше, поет оспівує зовнішню красу жінки, її божественне походження, захоплюється моральним принципами. Лірична героїня циклу, відповідно до традиції, є жінка з вищими чеснотами. По-друге, ставлення до Леді наблизилося до реальних життєвих ситуацій. На перший план вноситься розкриття емоцій героя, створюючи розвинуту психологічну основу сонету. По-третє, жінка характеризується як неземна, божественна істота, яка недоступна для чоловіків і яка, задля збереження своїх моральних принципів у світі чоловіків, має бути «жорстокою і безсердечною». Поет, з одного боку, закликає жінку до милосердя, а з іншого, пишається її цнотливістю. І останнє, образ Леді у ряді сонетів набуває рис звичайної бажаної жінки, а опис краси її «скарбів» свідчить про щирість почуттів автора. Таким чином, у творах елизаветинців ставлення до Дами значно наблизилося до реальних життєвих ситуацій, поступово визначивши специфіку ідеалу кохання. Цей ідеал був оспіваний і Е. Спенсером.

ЛИТЕРАТУРА

1. Попова М.К. Человека в лирике поэтов-елизаветинцев / М.К. Попова, А.Л. Савченко // Человек в культуре Возрождения. – М., 2001. – С. 219 – 224.
2. Грин Д.Р. История Англии и английского народа / Джон Ричард Грин: [пер. с англ.]. – 2-е изд. – М.: Кучково поле; Гиперборея, 2007. – 888 с.
3. Фридман Р.А. «Кодекс» и «законы» куртуазного служения даме в любовной лирике трубадуров / Р.А. Фридман // Ученые записки. – М.: Просвещение, 1966. – Вып. II. – 91 с.
4. Spenser E. «Amoretti»: [Электронный ресурс] / Edmund Spenser. – Режим доступа: <http://theotherpages.org/poems/spenser1.html>.

УДК 821.111-311.4.09»198»(73)Т.Моррисон:396.1

Коминська Н.І.
(Львів, Україна)

ПРОБЛЕМИ ЖІНОЧОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У РОМАНІ ТОНІ МОРРИСОН «УЛЮБЛЕНА»: КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Статтю присвячено проблемі жіночої ідентичності у романі Тоні Моррісон “Улюблена”. Здійснюється аналіз роману крізь призму рабського існування афроамериканців. Розглядається вплив колективної пам’яті на їх свідомість. Простежуються спроби самоідентифікації чорношкірих в параметрах західної цивілізації. Піднімається тема традиційно-релігійної свідомості афроамериканців, де визначальною характеристикою є релігійно-міфологічна картина світу.

Ключові слова: ідентичність, самоідентифікація, свідомість, рабство, колективна пам’ять.

Статья посвящена проблеме женской идентичности в романе Тони Моррисон “Любимая”. Осуществляется анализ романа сквозь призму рабского существования афроамериканцев. Рассматривается влияние коллективной памяти на их сознание. Простеживаются попытки самоидентификации чернокожих в параметрах западной цивилизации. Поднимается тема традиционно-религиозного сознания афроамериканцев, где определяющей характеристикой является религиозно-мифологическая картина мира.

Ключевые слова: идентичность, самоидентификация, сознание, рабство, коллективная память.

The article deals with the problem of women’s identity in Toni Morrison’s novel “Beloved”. The novel is analyzed through the prism of Afro-American slave existence. The article considers the influence of collective memory in their consciousness and observes the attempts of black identity within the parameters of Western civilization.

Key words: identity, self-identity, consciousness, slavery, collective memory.